

H – Mezinárodní měnový fond

[Právní povaha] Mezinárodní měnový fond (*International Monetary Fund*) je mezinárodní státní organizace. Zakládacím dokumentem je mnohostranná mezinárodní smlouva z roku 1944. Ta byla v průběhu desetiletí třikrát změněna (1969, 1978 a 1992). Dvojčtem (s vázaným členstvím, státy musejí být v obou organizacích) je Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD), popř. celá skupina Světové banky.

[Účel] Cílem IMF bylo vytváření prostředí relativně stabilních směnných kursů, které jsou předpokladem pro neproblematický mezinárodní obchod se zbožím a dnes stále více také se službami. Pojetí tohoto cíle se nicméně postupem času proměňovalo (uvolňovalo). Dnešní činnost IMF tak neodpovídá plně záměrům zakladatelů.

[Vývoj a rozpad zlatého, popř. bimetalického standardu]

[Brettonwoodský systém] Založen v roce 1944 45 státy na konferenci v Bretton Woods, N.H., USA spolu s IBRD. Cílem tehdy bylo vytvoření stabilizačního systému založeného na zlatém krytí, které však bylo světovými válkami významně oslabeno. Zlaté krytí bylo nepřímé, přes US dolar (jedna ze několika málo měn krytá zlatem, tj. v pevném kursu úředně směnitelná za zlato). Systém stabilních směnných kursů byl založen na dohodě mezi státem a IMF. Tehdy nebyly volně směnitelné měny skoro nikde, takže takové dohody měly podstatně větší váhu a státy měly velké větší možnosti ovlivňovat směnný kurs regulací toků deviz (neexistoval žádný volný pohyb kapitálu a plateb). Kurs byl stanoven k US dolaru a tedy nepřímo i na zlato (35 USD za trójskou unci zlata). V systému byly možné změny po dohodě s IMF, které reagovaly na dlouhodobou nerovnováhu, pak docházelo k administrativním devalvacím a revalvacím.

[Jeho rozklad] Systém pevných směnných kursů se rozpadl na začátku 70. let, kdy v USA byly rozpočtové deficity, vysoká inflace a do USA se z řady příčin vracely dolary ze světa. Došlo k „runu“ na zlaté rezervy a USA v roce 1971 ukončily zlaté krytí USD. O té doby je zlato „odmonetizováno“ (a měna „demetalizována“), jeho cena na komoditních trzích kolísá, je ale podstatně vyšší než 35 USD (200-500 USD). Univerzální mechanismus stabilizace směnných kursů od té doby nebyl ustaven, US, dolar jen (+ další měny dálného východu) a blok evropských měn vůči sobě kolísají. V Evropě byl vytvořen evropský systém stabilizace směnných kursů. IMF nadále poskytuje prostředky ke stabilizaci směnných kursů a v širším záběru ke stabilizaci platební bilance, často však také k potlačování vnitrostátní inflace (proti inflační emisi v případech chronicky deficitních rozpočtů) – jeho funkce se tedy změnila.

[Členství] Členy IMF jako mezinárodní státní organizace jsou pouze státy jako hlavní subjekty mezinárodního práva (chybí jiné mezinárodní vládní organizace, nemohou být členy). Členy tedy nejsou centrální banky jednotlivých členských států, přestože vnitrostátní právo zpravidla předpokládá jejich oddělenou právní subjektivitu od státu samotného. Centrální banky však zajišťují reprezentaci států v IMF (zde se vynořují otázky odpovědnosti státu za nezávislou nepolitickou ústřední banku, jak existuje dnes v mnoha zemích světa). Dnes má IMF (a tedy také IBRD) 184 členských států.

[Vážení členství – kvóty] Členství v IMF však necharakterizuje rovnost států, tak jako ve většině mezinárodního práva. Síla člena v IMF odpovídá jeho peněžní účasti na činnosti IMF (na kvótách, jednorázových upsaných prostředcích). Jenom zlomek hlasů je rozdělen mezi členské státy stejně, drtivá většina hlasů reprezentuje příslušné státní kvóty (USA okolo 18%, členské státy EU skoro 30 %). Dominance vyspělých států je neoddiskutovatelná.

[Orgány] Orgány jako podobné mezinárodní organizace, zohledněno je nerovné členství jednotlivých členských států. Základní orgán je Rada guvernérů, složená ze zástupců členských států, zpravidla ministrů financí nebo guvernérů centrálních bank členských států (záleží na volbě států). Rozhoduje o základních otázkách, včetně změny statutu IMF (jako

mezinárodní konference – zde je pak samozřejmě potřeba ratifikace členskými státy, její odepření ovšem vyústí v odchod příslušného člena), o přerozdělování kvót, o základních zásadách činnosti v mezích statutu atd. Kvalifikovaná většina je poměrně vysoká, 85 (tj. USA nebo EMU tak mohou blokovat). Dalším orgánem je Výbor ředitelů (24 ředitelů, 5 velkých států zastoupeno, ostatní v poměrně komplikované rotaci) – i zde se formálně hlasuje podle hlasů, ale spíše se hledá konsensus. Posledním významným statutárním orgánem je Výkonný ředitel, pravidelně Evropan. IMF sídlí ve Washingtonu D.C., US (Statut předpokládá sídlo ve státě s největší kvótou – co EMU po zavedení Eura?). Vedle statutárních orgánů ještě existuje řada poradních a pomocných institucí a těles.

[Fungování] IMF poskytuje členským státům v závislosti na jejich kvótě prostředky k řešení krátkodobých platebních potíží, ke stabilizaci směnných kursů. Touto cestou dokáže významně ovlivňovat hospodářskou a finanční politiku jednotlivých členských států. Stal se de-facto kontrolorem hospodaření členských států. Vedle toho má silnou statistickou službu.

[Povinnosti členů v oblasti devizové] Členské státy mohou udržovat poměrně přísné devizové kontroly, nesmějí však mít negativní dopad na zájmy ostatních členských států, což podléhá kontrole IMF. Snahou IMF je však postupné odstraňování devizových omezení. Právo IMF vymezuje konvertibilní měnu jako měnu bez devizových omezení vývozu i dovozu měny. V minulosti udržovaly všechny, tedy také západoevropské státy devizová omezení, to bylo v 50. a 60. letech postupně odstraněno. Rozvojové a tranzitivní státy udržují omezení dodnes, dnes je ale už asi sto států s konvertibilní měnou. Tzv. volně použitelné měny jsou z nich jen některé, jež jsou bez větších obtíží přijímány všude (USD, GBP, EUR (dříve DEM, FRF) a JPY).

[Povinnosti členů v oblasti kursové] V minulosti spočívaly povinnosti členských států v udržování stabilního směnného kursu (maximální procentní odchylka, později mírně rozšířeno), dnes mají státy možnost volit volný plovoucí režim nebo vázat kurs své měny na jiné měny (koš měn, totální měnové krytí, resp. měnová rada). Hlavní měnové bloky (US-EU-JP) však vůči sobě volně plují.

[Prostředky IMF a jejich poskytnutí fondu] Každý členský stát má kapitálový podíl, kvótu, jež je určena po pravidelných hromadných a mimořádných individuálních revizích s ohledem na aktuální hospodářskou sílu každého státu. Dnes cca. 200 Mld. SDR (cca. 250 mld. USD). Původně částečně ve zlatě, částečně národní měně, dnes v SDR, částečně je příspěvek aktuální, částečně je potenciální (v případě požadavku IMF). Dále existují některé další zdroje, půjčky od států, od soukromých institucí a IMF má sjednané možnosti půjček od některých států.

[Užívání prostředků] Státy (resp. jejich centrální banky) mohou čerpat prostředky z IMF v případě potíží s platební bilancí. Půjčky IMF mají obvykle stabilizační funkci, uklidňují investory a působí tak jako zklidňující katalyzátor. Vedle toho byly vytvořeny i prostředky solidární povahy pro nejhudší rozvojové země. Čerpání prostředků probíhá v různých fázích, které odpovídají procentům. Rezervní *tranše* (příspěvek mimo národní měnu, tj. do 100% kvóty), dále kreditní *tranše* po 25 %, dále časově omezený přístup k dalším prostředkům, prostředky pro zvláštní případy: obilí (pro výpadek vývozu, pro nárůst cen obilí) – postupně se vytvořila struktura typových nástrojů s různými podmínkami splácení a nároky na hospodaření. Čerpání posledních prostředků však předpokládá dohodu mezi IMF a členským státem, ovlivňující hospodaření státu. Čerpání probíhá ve volně použitelných měnách.

[Zvláštní práva čerpání] Byly vytvořeny v roce 1969 vytvořena kvazi-měna pro zvláštní účely – tzv. zvláštní práva čerpání / *Special Drawing Rights* (SDR). SDR byla emitována fondem a poskytnuta jednotlivým členským státům. Emise nebyly příliš vysoké (bylo volání po vyšší emisi), aby nedošlo k inflačním účinkům. SDR nejsou měnou, jsou nárokem držitele vůči velmocím, které se podílely na jejich emisi. Rozdělování se děje podle kvóty. Dnes představují SDR asi 3 % měnových rezerv ve světě. SDR mohou být drženy jednotlivými členskými státy (jejich centrálními bankami) a některými dalšími institucemi, nikoli ovšem soukromými institucemi. V SDR se dnes vede hospodaření IMF a většina operací s ním.

SDR mohou členské státy použít na obstarání volně použitelných měn. Se SDR je ovšem svázaná i povinnost poskytnout prostředky podle určitého klíče, prostředky poskytují zejména vyspělé státy. Hodnota SDR není výsledkem působení trhu (neobchoduje se na devizových trzích), nýbrž se odvozuje od koše volně použitelných měn. Rozdělené SDR se úročí a vyplácí se úroky držitelům SDR. Úroky se stanoví podle vývoje krátkodobých úrokových měr na hlavních trzích. Zdaleka ne všechny státy mají přiděleny SDR, přesto mohou SDR držet. SDR byly vytvořeny v době pevných kursů, dnes slouží především jako účetní jednotka, některé státy na SDR váží svou měnu. Vzhledem ke stabilitě SDR dochází k jeho užívání jako „denominátoru“ cenných papírů a závazků.

[Statistická a asistenční služba] IMF vede statistickou službu o platební bilanci a souvisejících hospodářských datech všech členských států na základě oznamovacích povinností. Řada těchto statistik se zveřejňuje v různých publikacích. Statistické metody a výstupy rovněž sjednocuje a sbližuje. Také poskytuje vzdělávací a technickou pomoc při obnově a modernizaci centrálních bankovníctví a v širším slova smyslu bankovního sektoru a veřejných financí. Za tím účelem spolupracuje s řadou jiných mezinárodních organizací.

[ČR a IMF] Československo členem ve 40. letech, následně opouští fond, znovu se stává členem v roce 1990, ČR od okamžiku svého vzniku. ČR dnes drží 0,4 % kvóty, 819 mil. SDR, kvóta složena převážně v Kč, poslední čerpané a splacené prostředky v roce 1994. Nemá přidělené SDR, drží minimální množství SDR.

[EU a IMF po zavedení jednotné měny] Na místo zemí, které zavedly jednotnou měnu, by měla nastoupit EU, reprezentovaná Evropskou ústřední bankou. Nicméně členské státy EMU zůstávají členy IMF samostatně, přestože jejich jménem guvernéři národních centrálních bank vykonávají politiku ECB. Členské státy, jež nezavádí, zůstávají běžnými členy.

[Kritika IMF zleva] Není zdaleka jedolitá, část kritiků vidí IMF více jako symbol a nedokáže rozpoznat důsledky jeho počínání, natož je odlišovat od počínání vyspělých zemí. Splácení dluhů IMF a zejména dalším institucím narušuje hospodářskou stabilitu rozvojových a nejchudších zemí, prostředky použité na stabilizaci měn slouží zejména měnovým spekulantům, liberalizační požadavky slouží kapitálu a restriktivní fiskální a monetární politika omezuje nezávislost a působí snižování sociálních standardů, sociálních služeb atd. Nadvláda vyspělých zemí v IMF by měla být změněna, IMF by se měl stát sociálním garantem, snad redistributorem sociální pomoci, měl by opustit liberální paradigma a uznat výhody určitého stupně izolacionismu a protekcionismu.

[Kritika zprava] IMF poskytuje prostředky na stabilizaci politicky žádaných směnných kursů, které nemají existovat a tak zvyšuje morální hazard investorů. IMF by v prostředí volně plovoucích směnných kursů vůbec nemusel existovat.